

સીતાફળનો ચીકટો (મીલીબગ) અને તેનું નિયંત્રણ

કૃષિ કિટકશાસ્ત્ર વિભાગ, કૃષિ મહાવિદ્યાલય
જૂનાગઢ કૃષિ યુનિવર્સિટી, જૂનાગઢ – ૩૬૨ ૦૦૧

સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તારમાં પિયતના પાણીની અછતને લીધે ખેડૂતો ઓછા પાણીથી થતા ફળઝાડ પાકોમાં સીતાફળીનો પાક લેવાનું વધારે પસંદ કરે છે. પરિણામે સૌરાષ્ટ્રમાં સીતાફળીનો વિસ્તાર વધતો જાય છે. સીતાફળીનો પાક ખડતલ હોય સામાન્ય રીતે જીવાતોનો ઉપદ્રવ ઓછા પ્રમાણમાં જોવા મળે છે. સીતાફળીના પાકમાં, ફળકોરી ખાનાર ઈયળ, ફળમાખી, સ્પાયરેલીંગ વ્હાઈટ ફ્લાઈ, ફ્રુટ સ્પોટીંગબગ અને મીલીબગ નુકસાન કરતાં નોંધાયેલ છે. આ પૈકી સીતાફળીમાં ગુણવત્તા અને ઉત્પાદન પર અસર કરતું અગત્યનું પરિબળ હોય તો તે ચીકટો (મીલીબગ) નો ઉપદ્રવ છે. સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તારમાં ૪૦ થી ૮૦ ટકા જેટલું નુકસાન નોંધાયેલું છે. ચીકટો (મીલીબગ) ના અસરકારક નિયંત્રણ માટે તેની ખાસિયતો જાણવી ખૂબ જ જરૂરી છે. ચીકટાની જુદી જુદી ૧૬ જાતો નુકસાન કરતી માલુમ પડે છે. તે પૈકી સીતાફળીની પાકમાં નુકસાન કરતી ચીકટો (મીલીબગ) મુખ્ય બે જાતો ફેરેસીયા વીરગાટા અને મેકોનેલીકોક્સ હીરસુતસ નોંધાયેલી છે. જેમાંથી ફેરેસીયા વીરગાટા નો ઉપદ્રવ સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તારમાં જોવા મળે છે.

ઓળખ

આ જીવાતના ઈંડા આછા પીળા રંગના, લંબગોળ, ૦.૩૪ મીલીમીટર લાંબા અને ૦.૧૭ મીલીમીટર પહોળા હોય છે. જ્યારે માદા પાંખો વગરની, પોચા શરીરવાળી, લંબગોળ ઈંડા આકારની, ઘેરા બદામી રંગની હોય છે, જેનું શરીર સફેદ રંગના તાતણાંથી ઢંકાયેલ હોય છે. નર પાતળો પોચા શરીર વાળો, લાંબો અને આછા બદામી રંગનો હોય છે, જે એક જોડી પાંખો ધરાવે છે તેમજ બે મિણયુક્ત તાતણા જેવા ભાગ શરીરના પાછળના ભાગમાં આવેલ હોય છે.

નુકસાનનો પ્રકાર

આ જીવાતના ઉપદ્રવની શરૂઆત સીતાફળીમાં ફુલ બેસવાનું શરૂ થાય ત્યારથી થાય છે. આ સમયે માદાએ મુકેલ ઈંડામાંથી નાના બચ્ચાંઓ જમીનમાંથી બહાર નીકળીને થડ દ્વારા અથવા ઝાડની જે ડાળીઓ જમીનને અડકતી હોય તેના દ્વારા ઝાડ પર ચડે છે. નાના બચ્ચાં તથા માદા બન્ને પાનની નીચેની સપાટીએ તેમજ ટૂંખ, કળી અને ફળ પર સમૂહમાં રહીને રસ ચૂસીને નુકસાન કરે છે. જેના પરિણામે ફળ કદમાં નાનાં રહે છે. ફળમાં નુકસાન થયેલ ભાગ પર કાળા ડાઘ થઈ જાય છે. અતિ ઉપદ્રવ વખતે ઘણી વખત પરિપક્વ ફળો ખરી પડે છે. ફળ ઉપર સફેદ પાવડર ચોંટી ગયો હોય તેવું દેખાય છે.

આ જીવાતને સુકું વાતાવરણ વધારે માફક આવે છે, તેથી જ્યારે વરસાદ ખેંચાય તેવા સમયે ઉપદ્રવ વધી જતો હોય છે.

આ જીવાતના ઉપદ્રવની શરૂઆત બગીચામાં ઊંચી નીકળેલ નિંદામણના છોડ તથા સીતાફળીના રોપા અને અગાઉના વર્ષે ખરી પડેલ નુકસાનવાળા ફળ પરથી થાય છે. ત્યારબાદ તે સીતાફળના ઝાડ ઉપર ચડીને નુકસાન શરૂ કરે છે.

યજમાન પાકો

આ જીવાત સીતાફળ ઉપરાંત જામફળ, આંબળા, કેળ, લીંબુ અને દ્રાક્ષ વિગેરેમાં પણ નુકસાન કરે છે.

જીવન ચક્ર

આ જીવાતની માદા સીતાફળીનો પાક પૂરો થયા પછીથી જમીનમાં ૧૫ સે.મી. જેટલી ઊંડાઈએ જઈ પોતાના શરીર સાથે નીચેના ભાગમાં ચોંટેલ કોથળીમાં ૧૦૦ થી ૩૦૦ ઈંડા મુકે છે. આ ઈંડાઓ બીજા વરસ સુધી સુષુપ્ત અવસ્થામાં રહે છે. ચોમાસાની શરૂઆતમાં તેમાંથી બચ્ચાંઓ નીકળે છે. નર ૩૧ થી ૫૭ દિવસમાં પુખ્ત થાય છે. જ્યારે માદા ૨૬ થી ૪૭ દિવસમાં પુખ્ત ઉંમરે પહોંચે છે. પુખ્ત નરનું આયુષ્ય ૧ થી ૩ દિવસનું અને માદાનું ૩૬ થી ૫૩ દિવસનું હોય છે. આમ તે એક પેઢી પૂરી કરે છે.

નિયંત્રણ વ્યવસ્થા

આ જીવાતના અસરકારક નિયંત્રણ માટે નીચે મુજબના ઉપાયો લેવા જોઈએ.

- (૧) બગીચામાં ચોખ્ખાઈ જાળવવી એટલે કે ખરી ગયેલ પાન તથા ફળો વીણી તેનો નાશ કરવો તેમજ સુકાઈ ગયેલ ડાળીઓ કાપીને બાળી દેવી.
- (૨) આ જીવાત શરૂઆતની પેઢીમાં જમીનમાં રહેલ માદા પોતાના શરીર સાથે ચોંટેલ કોથળી (ઓવીસેક) માં ઈંડા મુકતી હોય છે. તેથી ખામણામાં ઊંડો ગોળ કરી ઝાડની ફરતે મિથાઈલ પેરાથીઓન ૨ ટકા ભુકી દવા ખામણાના માપ પ્રમાણે ૧૦૦ થી ૨૦૦ ગ્રામ મુજબ ભેળવવી તેથી જમીનમાં રહેલાં ઈંડામાંથી બહાર આવતાં મીલીબગના બચ્ચાંઓ નાશ પામે. બાકીની જમીનમાં આ દવા ૨૫ કિ./હે. પ્રમાણે ભભરાવવી.
- (૩) ઝાડની ફરતે તથા લાકડાના ટેકા ઉપર જમીનથી અડધા ફુટની ઉંચાઈએ પોલીથીલીન સીટનો અર્ધાથી પોણો ફૂટ પહોળો પટ્ટો લગાવી તેના પર ગ્રીસ લગાડવું અને છાણ માટીના મિશ્રણથી પટ્ટાની નીચેની કિનારી બંધ કરવી, જેથી આ જીવાતના બચ્ચાંઓ ઝાડ પર ચડતાં અટકાવી શકાય છે.
- (૪) ચોમાસામાં વરસાદ બાદ ઊગી નીકળેલ ઘાસ તથા સીતાફળીના રોપાઓમાં શરૂઆતમાં આ જીવાતનો ઉપદ્રવ જોવા મળે છે. તેથી ઊગી નીકળેલ ઘાસ તથા રોપાઓને ઉપાડીને નાશ કરવો.

- (૫) આ જીવાતનો ઉપદ્રવ ઝાડ પર શરૂ થઈ ગયેલ હોય તો ટ્રાયઝોફોસ ૧૫ મીલી દવા અથવા ક્લોરપાયરીફોસ ૨૫ મીલી દવા ૧૦ લીટર પાણીમાં ભેળવી છોડના બધા ભાગો બરાબર ભીંજાય તે રીતે વ્યવસ્થિત છંટકાવ કરવો અથવા ક્વીનાલફોસ ૨૫% ઈ.સી.(૨૦ મીલી/૧૦ લીટર પાણી)નો છંટકાવ કરવો. ત્યારબાદ ૧૫ દિવસે ટ્રાઈઝોફોસ ૪૦% ઈ.સી. ૧૦ મીલી દવા ૧૦ લી. પાણીમાં ભેળવી છંટકાવ કરવાથી સારું નિયંત્રણ મળે છે. આ દવાઓ સાથે **વર્ટીસીલીયમ લેકાની** જૈવિક ફુગનો ૪૦ ગ્રામ પાવડર ૧૦ લી. પાણીમાં ઉમેરી વાપરવાથી વધુ અસરકારક પરિણામ મળે છે. આ દવાઓ વારાફરતી વાપરવી. દવાનો છંટકાવ ઉપદ્રવ શરૂ થયે તુરંત જ કરવો જોઈએ. જીવાત મોટી થયા પછી તેના શરીર પર મીણયુક્ત આવરણ હોવાથી દવાની અસરકારકતા ઓછી રહે છે.
- (૬) મીથાઈલ પેરાથીઓન ૫૦% ઈ.સી. (૧૦ લીટર પાણીમાં ૧૦૦ મી.લી.) નો ફક્ત થડ પર જ છંટકાવ કરવો.
- (૭) આ જીવાતનો ઉપદ્રવ ટપક પદ્ધતિથી (ડ્રીપ ઈરીગેશન) આપેલ પિયતવાળા બગીચા કરતાં ખામણામાં આપેલ રેડ (રેલાવીને) પિયતવાળા બગીચામાં ઓછો જોવા મળે છે. તો તે પ્રમાણે કાળજી લેવી.
- (૮) આ જીવાતનો ઉપદ્રવની શરૂઆત હોય ત્યારે એકાદ ભારે રેડ પિયત આપવું જેથી જમીનમાં ઈંડામાંથી નીકળતા જીવાતના બચ્ચાંઓનો નાશ થાય.
- (૯) મીલીબગના કુદરતી નિયંત્રકો જેવા કે પરભક્ષી દાળિયા, કાઈસોપા તેમજ પરજીવીઓ મીલીબગને કાબુમાં રાખે છે.
- (૧૦) ફળની છેલ્લી વીણી બાદ ઝાડ ઉપરના ઉપદ્રવિત તથા સુકા ફળો વીણી તેનો નાશ કરવો.
